

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються теоретичні засади лінгвокультурологічного підходу як категорії методики навчання іноземних мов та його лінгводидактичний потенціал, обґрунтовується нова міжкультурна парадигма, в основі якої лежить концепція формування мовної особистості, що відкриває можливості для пошуку нових оптимальних шляхів удосконалення вищої економічної освіти здобувачів. Аналізуючи ключові поняття, такі, як культура, лінгвокультурні одиниці та інші, автори приходять до висновку, що лінгвокультурологія є необхідною і невід'ємною частиною процесу навчання іноземних мов, яка підвищує ефективність розвитку загальних комунікативних навичок. Наголошується на тому, що вивчення культури іншої країни допомагає долати комунікативні бар'єри, толерантно ставитися до переконань і поглядів інших людей, чітко розуміти соціокультурні норми та основи міжкультурної професійної комунікації.

Підкреслюється важливість дотримання принципу культуровідповідності, згідно з яким викладачам іноземної мови при відборі лінгвокультурологічних матеріалів слід враховувати такі аспекти, як: визначення ціннісної значущості змісту матеріалів, якою мірою цей лінгвокультурологічний матеріал може слугувати мотиваційним фактором під час вивчення тієї чи іншої теми; доцільність використання конкретного відібраного соціокультурного матеріалу.

На прикладах предметного змісту конкретних навчальних дисциплін розглянуто провідні методи (метод дискусії, метод PRES-формули, «Сократів діалог», диспут, дебати, інтерв'ю, рольові й ділові ігри, метод ситуаційного навчання – кейс-стаді, методи «Займи позицію» та «Коло ідей»), прийоми та дидактичні засоби реалізації лінгвокультурологічного підходу на занятті з професійно-орієнтованої іноземної мови.

Ключові слова: дидактичні засоби, здобувач вищої економічної освіти, культура, лінгвокультурологічний підхід, методика навчання іноземних мов, теоретичні засади міжкультурного спілкування.

Загальна тенденція гуманітаризації та гуманізації освіти, що спостерігається в останні десятиліття, поставила питання про розгляд освіти в контексті культури. З посиленням ролі іноземних мов у житті сучасного суспільства зростає потреба у фахівцях, здатних ефективно здійснювати процес міжкультурної комунікації, що передбачає формування не тільки мовної, а й когнітивної свідомості здобувачів освіти. Актуальною тенденцією сьогодення, покликаною розв'язати проблему злагоди та взаєморозуміння між людьми, є полімовна та полікультурна освіта. У процесі такої освіти формується особистість, здатна не тільки зберегти свою культурну ідентичність, а й зрозуміти та прийняти цінності представників інших культур. Володіння однією або кількома іноземними мовами поряд зі знанням іншомовної культури фахівцем будь-якої галузі є найважливішим аспектом, необхідною умовою для побудови діалогу в міжкультурній комунікації в рамках своєї професійної діяльності. У галузі теорії навчання іноземної мови ця тенденція виявляється у визнанні того факту, що оволодіння іноземною мовою є, насамперед, долученням до іншої культури через новий соціокультурний зміст.

Однак, на сьогодні не існує достатньої кількості розроблених методик опанування аспекту іншомовної культури під час навчання іноземної мови здобувачів вищої економічної освіти, що передбачає їх залучення до іншомовної картини світу.

Мета – дослідити теоретичні засади та практичні шляхи реалізації лінгвокультурологічного підходу до навчання іноземних мов здобувачів вищої економічної освіти.

Аналізу різних аспектів долучення культури в процес викладання іноземної мови в останні десятиліття було присвячено дослідження Р. Вихованець, Т. В. Колбіної, В. Малахова, В. Пасинок, Е. Hall, S. Martinelli, Ju Zabeska та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Ці науковці наголошують на важливості навчання іноземної мови як компоненту культури і визнають той факт, що настав новий етап розвитку проблематики, який відповідає як потребам навчального процесу, так і глибшому осмисленню питань взаємозв'язку мови та культури та її відображенню в практиці викладання мови. Більшість робіт з цієї тематики створено в рамках лінгвокраїнознавчого підходу до викладання мови та зосереджено головним чином на формуванні лексичних навичок на основі лінгвокраїнознавчих матеріалів, не ставлячи перед собою мети сформувати у здобувачів освіти цілісної картини іншомовної соціокультурної дійсності, що є неодмінною умовою успішності міжкультурного спілкування. Застосування лінгвокультурологічного підходу до навчання іноземних мов дає змогу, на нашу думку, вирішувати завдання формування когнітивної свідомості вторинної мовної особистості. Однак, цей підхід не набув у методичній літературі достатньо повного теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки.

Ідея реалізації лінгвокультурологічного підходу в освіті набула значного поширення в науковій літературі в 70-ті роки ХХ століття. Так, для науковців М. М. Бахтіна і В. С. Біблера культура – це зосередження всіх інших (соціальних, духовних, логічних, емоційних, моральних, естетичних) смислів людського буття. Діалог культур визначається як корінь і основа всіх інших понять людського буття, загальний принцип

розуміння. За думкою провідного американського культуролога С. Мартінеллі, «культура» є абстрактним терміном, тому з метою його розуміння ним запропонована модель айсберга, згідно з якою всі видимі ознаки культур, такі як архітектура, живопис, мистецтво становлять його видиму частину, а підводну, невидиму частину складає фундамент для зовнішніх ознак – цінності, принципи, естетика та ін. [6].

Тому й побудова процесу навчання іноземної мови має виходити на новий, більш якісний рівень. У межах вивчення іноземної мови студенти мають збагачувати свій іншомовний досвід знаннями про культурні особливості країни мови, що вивчається, співвивчаючи і порівнюючи їх з наявними знаннями про свою власну культуру.

Реалізація лінгвокультурологічного підходу в навчанні іноземної мови сприяє переходу від етноцентризму до діалогу культур через безпосереднє вивчення іноземної мови, іншомовної культури та культури рідного краю. Науковець Є. І. Пасов зауважує, що іноземна мова слугує засобом не тільки міжособистісного, а й міжнаціонального, міждержавного, міжнародного спілкування. Являючись зберігачем іншої культури, іноземна мова розкриває інший світ і робить людину двічі людиною, без неї неможливо виховати повагу до інших народів. Діалог культур, за його думки, є філософією взаємовідносин між культурами в сучасних полікультурних спільнотах. Так, науковець виділяє такі аспекти діалогу культур: соціологічний, що передбачає усвідомлення спільності, залежності однієї культури від іншої; соціокультурний, за якого кожна сторона спілкування набуває соціокультурного статусу суб'єкта; аксіологічний, що забезпечує розуміння цінностей чужої культури і повагу до них; психологічний, що означає взаєморозуміння, яке веде до координації, співпраці, до емоційного контакту.

Успішному встановленню діалогу культур сприяють такі умови, як знання певної системи фактів культури (сприйняття фактів культури, усвідомлення їхнього місця в культурі, зіставлення з фактами рідної культури, аналіз їхньої цінності, включення їх до системи своїх знань, дії відповідно до нових знань); досвід ставлення до фактів культури; уміння бачити спільні риси порівнюваних культур, дивитися на події, вчинки з позиції чужої культури, змінювати оцінки і самооцінки в результаті осягнення чужої культури, відмовлятися від стереотипів тощо.

Будучи провідною соціально-педагогічною метою вищої освіти, діалог культур як філософія і процес спілкування може бути досягнутий за допомогою вивчення іноземної мови. У мовній педагогіці навчання іноземної мови та культури на основі принципу діалогу культур і цивілізацій означає необхідність аналізу автентичного та частково автентичного лінгвокультурологічного матеріалу з метою його використання як дидактичного наповнення під час моделювання навчальних програм і навчально-методичних комплексів з іноземної мови за принципом розширення кола культур, що вивчаються; орієнтування на розвиток у здобувачів вищої освіти загальнопланетарного мислення; формування таких важливих якостей, як культурна неупередженість, емпатія, толерантність, готовність до спілкування в інокультурному середовищі, мовленнєвий і соціокультурний такт тощо; створення методичних моделей, що сприяють формуванню білінгвальної соціокультурної компетенції, що включає усвідомлення кожним здобувачем освіти себе як культурно-історичного суб'єкта, який є представником і носієм одночасно декількох типів культур; – контрастивно-зіставне співвивчення рідної та досліджуваної культури в контексті їх безпосереднього й опосередкованого історико-культурного взаємовпливу; створення соціально-педагогічних і методичних умов для підготовки учнів до виконання ролі суб'єкта діалогу культур або культурного посередника в ситуаціях міжкультурного спілкування [2].

Дидактична сутність лінгвокультурологічного підходу полягає у визначенні цілей, завдань, змісту, способів і форм реалізації цього підходу в процесі навчання іноземної мови. Основною метою навчання іноземної мови здобувачів вищої освіти є формування їхньої особистості як суб'єкта діалогу культур. Для реалізації цієї мети студенти мають бути здатні: розуміти, що кожна культура має право на існування і може бути оцінена тільки з позиції її власних цінностей і норм; усвідомлювати себе як полікультурних суб'єктів, що належать одночасно до цілої низки типів і видів культур; визначати своє місце в спектрі культур, бачити й усвідомлювати свою роль, значущість і функцію у глобальних загальнолюдських процесах; ставити себе на місце інших, виявляти ініціативу на встановлення та підтримку міжкультурного контакту в душі миру в контексті діалогу культур; виступати як культурно-історичні суб'єкти рідної країни, регіону, області, міста тощо; брати активну посильну участь у діях проти культурної нерівності, культурної дискримінації, культурного вандалізму та культурної агресії.

Крім того, реалізація лінгвокультурологічного підходу в навчанні іноземної мови може допомогти здобувачам вищої економічної освіти актуалізувати у своїй свідомості установки на реалізацію міжкультурної професійної комунікації: здатність розпізнавати подібності та відмінності двох культур; володіння необхідними фоновими знаннями для розуміння досліджуваної культури, а також стратегіями набуття і застосування таких знань в професійно орієнтованих ситуаціях; здатність до самостійного осмислення одержуваних фонових знань для їх адаптації до потреб міжкультурного спілкування в конкретних професійних ситуаціях; критичний підхід до інтерпретації особливостей поведінки носіїв іншої культури; уміння інтерпретувати ситуативно зумовлений характер поведінки представників іншої культури, зміст текстів різних типів, твори мистецтва та медійну інформацію іншої культурної спільноти.

Лінгвокультурологічний підхід сприяє формуванню цілісних уявлень, допомагає уникати стереотипів та узагальнень. Співвивчення культури країни рідної та іноземної мови дає можливість здобувачам вищої

економічної освіти розширити рамки свого соціокультурного простору і сприяє формуванню загальнопланетарного мислення – усвідомлення себе як культурно-історичних суб'єктів. Тому під час реалізації лінгвокультурологічного підходу в навчанні іноземної мови здобувачів вищої економічної освіти особливої актуальності набуває принцип культуровідповідності. Згідно з принципом культуровідповідності викладачам іноземної мови при відборі лінгвокультурологічних матеріалів слід враховувати такі аспекти, як: визначення ціннісного сенсу і ціннісної значущості матеріалів, тобто матеріали мають сприяти формуванню реальних уявлень про інокультурну дійсність та збагачувальний взаємовплив культур; визначення, якою мірою цей лінгвокультурологічний матеріал може слугувати мотиваційним фактором під час вивчення тієї чи іншої теми; доцільність використання конкретного відібраного лінгвокультурологічного матеріалу в конкретній групі студентів з урахуванням їхніх вікових та інтелектуальних можливостей.

Окрім орієнтації на принцип культуровідповідності важливим під час реалізації лінгвокультурологічного підходу є також відбір найбільш ефективних методів та прийомів. Оскільки навчання іноземних мов носить комунікативний характер, провідними методами, на нашу думку, є метод дискусій, метод PRES-формули, «Сократів діалог», диспут, дебати, інтерв'ю, рольові й ділові ігри, метод ситуаційного навчання – кейс-стаді. методи «Займи позицію» та «Коло ідей». Розглянемо більш детально окремі методи.

Так, у PRES-формулі (від англ. Position – Reason – Example – Summary) запрограмований алгоритм логічно послідовних дій: позиція (думка) – обґрунтування – приклад – висновок (наслідок). Такий метод формує навички ефективної професійної комунікації, передусім уміння коротко виступати (1–2 хв.), коли час на дискусію обмежений. Використання методу «Займи позицію» на заняттях допоможе студентам з'ясувати, які думки і позиції можуть існувати щодо спірного питання. Кожен учасник гри може виразити свою думку, висловити позицію з використанням найбільш переконливих аргументів. Учасники мають право в будь-який час перейти на іншу позицію та оцінити висловлювання інших студентів. Застосування методу «Коло ідей» передбачає роботу в малих групах. При цьому кожній групі надається до обговорення один аспект дискусійного питання. Після висловлення групами всіх ідей з вирішення проблеми вона розглядається в цілому всіма учасниками.

Проаналізуємо шляхи реалізації лінгвокультурологічного підходу до навчання іноземних мов здобувачів вищої економічної освіти в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця. Поєднання соціокультурної інформації з опануванням іноземної мови здійснюється через предметний зміст таких навчальних дисциплін, як «Друга іноземна мова: початковий рівень», «Поглиблене вивчення іноземної мови за фахом», «Ділове спілкування іноземною мовою».

Так, робоча програма навчальної дисципліни «Друга іноземна мова: початковий рівень» (другий та третій роки навчання бакалаврського рівня вищої освіти) передбачає у змістовому модулі 1 «Міжкультурна повсякденна комунікація» набуття студентами комунікативної компетентності іноземною мовою за тематикою: «Сутність культурних цінностей та їх місце в міжкультурній комунікації», «Засади успішної міжкультурної комунікації», що охоплює комплекс тренувальних завдань та вправ, зокрема, розгляд стереотипів, кліше, табуованих тем, а також невербальних засобів міжкультурної комунікації.

Змістом навчальної дисципліни «Поглиблене вивчення іноземної мови за фахом» (другий рік навчання бакалаврського рівня вищої освіти) передбачено застосування лінгвокультурологічного підходу під час опанування теми «Створення та функціонування підприємства». Доцільним при цьому є не тільки ознайомлення здобувачів вищої освіти з організаційно-правовими формами господарювання в країнах, мова яких вивчається, визначення переваг та недоліків кожної з них, але й проведення під час дискусій їх порівняльного аналізу з організаційно-правовими формами підприємств в Україні. Наступним прикладом залучення лінгвокультурнокультурної інформації є робота над лексичним матеріалом теми 9 «Просування товарів і послуг на ринок. Характеристика, види і засоби реклами». На занятті з іноземної мови студентам пропонується з метою подальшого аналізу огляд відео рекламних роликів товарів всесвітньо відомих торговельних марок, надається завдання знайти рекламу відповідних товарів в рідній країні та визначити спільні риси та відмінності. Окрім цього, за доцільне вважаємо також застосування методу brainstorming з метою збору ідей щодо особливостей організації та проведення міжнародних рекламних кампаній та можливих проблем та невдач, що можуть виникати при просуванні товарів на іноземних ринках.

Лінгвокультурологічний підхід до навчання іноземної мови може бути реалізований також через предметний зміст навчальної дисципліни «Ділове спілкування іноземною мовою» (третій рік навчання бакалаврського рівня вищої освіти). Так, в темі 1 «Процес підбору, відбору та запровадження на посаду персоналу організації. Наймання персоналу і його види» студентам пропонується самостійний пошук в інтернеті на сайтах підприємств та бірж праці країн, мови яких вивчаються, вакантних посад на майбутню професію, представлення кваліфікаційних вимог до претендентів на відповідну посаду, написання резюме, автобіографії, робота з каталогом питань до претендента та роботодавця, аналіз помилок під час співбесіди з роботодавцем та подальша симуляція професійної ситуації «Працевлаштування». В процесі з роботою над темою 4 «Формування і просування корпоративної культури в організації» здобувачам вищої економічної освіти на прикладах відомих іноземних підприємств пропонується лінгвокультурологічний матеріал щодо основ формування та зміцнення корпоративної культури, засвоєння аспектів «професійна етика та діловий етикет». З метою розвитку комунікабельності здобувачів вищої освіти і їхніх вмінь дотримуватися правил етикету у діловому міжкультурному спілкуванні пропонується рольова гра «Діловий комплімент».

Окрім представлених тем, слід зазначити, що застосування лінгвокультурологічного підходу має носити не епізодичний, а постійний характер, що може знаходити своє вираження у вивченні фразеологізмів, скоромовок, прислів'їв, афоризмів, визначенні лакун тощо.

Вищевикладене засвідчує, що застосування лінгвокультурологічного підходу до навчання іноземних мов здобувачів вищої економічної освіти сприятиме ефективнішій професійній підготовці майбутніх фахівців економічної галузі та набуттю ними компетентності успішно здійснювати міжкультурну професійну комунікацію.

Використана література:

1. Вихованець І. Р. Мова і культура. Київ : Наукова думка, 1986. 184 с.
2. Колбіна Т. В. Формування міжкультурної комунікації майбутніх економістів : теоретико-методологічний аспект : монографія. Харків : ВД Інжек, 2008. 392 с.
3. Малахов В. Етика спілкування: навч. посіб. Київ : Либідь, 2006. 400 с.
4. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посіб. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 228 с.
5. Hall E. T. Verborgene Signale. Studien zur internationalen Kommunikation. Über den Umgang mit Franzosen. Hamburg : Gruner+Jahr, 1984. 134 p.
6. Martinelli S., Taylor M. Intercultural Learning. T-kit. Strasbourg : Council of Europe and European Commission, 2000. 106 p.
7. Zabeck Ju. Berufserziehung im Zeichen der Globalisierung und des Shareholder Value. Paderborn : Eusl, 2001. 156 p.

References:

1. Vykhovanets I. R. (1986). Mova i kultura [Language and Culture]. Kyiv : Naukova dumka. 184 s. [in Ukrainian].
2. Kolbina T. V. (2008). Formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii maibutnikh ekonomistiv : teoretyko-metodologichnyi aspekt [Formation of Intercultural Communication of Future Economists : Theoretical and Methodological Aspect]. Kharkiv : VD Inzhhek. 392 s. [in Ukrainian].
3. Malakhov V. (2006). Etyka spilkuvannia [Ethics of communication]. Kyiv : Lybid. 400 s. [in Ukrainian].
4. Pasynok V. G. (2011). Osnovy kultury movlennia : navch. posib. [Fundamentals of speech culture : a textbook]. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karasina. 228 s. [in Ukrainian].
5. Hall E. T. (1984). Verborgene Signale. Studien zur internationalen Kommunikation. Über den Umgang mit Franzosen. Hamburg : Gruner+Jahr. 134 p.
6. Martinelli S., Taylor M. (2000). Intercultural Learning. T-kit. Strasbourg : Council of Europe and European Commission. 106 p.
7. Zabeck Ju. (2001). Berufserziehung im Zeichen der Globalisierung und des Shareholder Value. Paderborn : Eusl. 156 p.

Bezugla I., Tsykina D. Linguocultural approach to the foreign language teaching of higher economic education students

The article examines theoretical basics of linguocultural approach as a category of methods of foreign language teaching and their linguistic and didactic potential, substantiated the new intercultural paradigm, which is based on the concept of forming the language personality, which opens up opportunities to search for new optimal ways of improving professional economic education of students. Analyzing the key notions such as culture, linguocultural units and others, the authors come to conclusion that linguoculture is essential and integral part of the process of teaching, which enhances the efficiency of developing general communicative skills. It is emphasised that learning the culture of another country helps to overcome communicative barriers, be tolerant towards the beliefs and attitudes of other people, and understand clearly the socio-cultural norms and foundations of intercultural professional communication.

The importance of observing the principle of cultural relevance is emphasised, according to which foreign language teachers should take into account such aspects as: determining the value of the content of the materials, the extent to which this linguistic and cultural material can serve as a motivational factor in the study of a particular topic; the expediency of using a specific selected socio-cultural material.

The leading methods (discussion method, PRES-formula method, Socratic dialogue, debate, interviews, role-playing and business games, case study method, 'Take a stand' and 'Circle of ideas' methods), techniques and didactic means of implementing the linguocultural approach in the ESP classroom are considered on the examples of the subject content of specific disciplines.

Key words: culture, didactic means, higher economic education student, linguocultural approach, methodology of teaching of foreign languages, theoretical fundamentals of intercultural communication.